

Єфремова Катерина Вікторівна

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник
директора з наукової роботи НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України*

ORCID: 0000-0002-1917-9691

Корсун Євген Сергійович

*головний юрисконсульт відділу правової підтримки регіональної мережі
юридичного департаменту АТ «Ощадбанк»*

ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Визначено основні тенденції розвитку банківської системи України. Проаналізовано вплив трансформації банківської системи на економічну безпеку країни. Відзначено поточний стан впровадження європейських норм та принципів банківського регулювання. Виокремлено напрямки інтеграції банківської системи України у фінансову сферу ЄС.

Ключові слова: банківська система; євроінтеграційні процеси; економічна безпека; впровадження норм законодавства ЄС; банківські послуги; напрямки інтеграції.

Kateryna Yefremova

*Ph.D, Senior Researcher, Associate Professor of the Department of Financial
Law the Yaroslav Mudryi National Law University*

Korsun Yevhen

*Chief Legal Advisor of the Legal Support Division of the Regional Network of the
Legal Department of the JSC "Oschadbank"*

The main tendencies of the banking system development in Ukraine have been determined. The impact of the transformation of the banking system on the country's economic security is analyzed. The current state of European norms implementation and banking regulation principles has been noted. The directions for integration of the Ukrainian banking system into the EU financial sphere have been proposed.

Keywords: banking system; eurointegration processes; economic security; banking services; EU legislation norms implementation; directions for integration.

Функціональна специфіка діяльності банків зумовлює необхідність організаційно-правового виділення їх у самостійну, відносно замкнуту структуру, яка називається банківською системою. Це обумовлюється тим, що саме банки є одним із найважливіших елементів структури економіки щодо організації руху фінансових потоків, що складають основу кредитної системи країни та концентрують основну частину її ресурсів.

Саме під час функціонування банківської системи найбільш динамічно й активно проявляються всі позитивні і негативні явища, що відбуваються в економіці країни, тому вона чинить основний вплив на економічну безпеку держави.

Європейська банківська система досі має значну фрагментація за національною ознакою. Ситуація суттєво не змінилася після створення Єдиного наглядового механізму (SSM) та Єдиного механізму врегулювання (SRM): спільний банківський сектор все ще залишається сукупністю національних банківських секторів [1]. Одним із головних аргументів на користь створення банківського союзу було бажання розірвати так звану "петлю приреченості" між банками та державою, але через майже десять років два ключові елементи банківського союзу все ще відсутні. По-перше, існує потреба у створенні Європейської системи страхування депозитів (EDIS), яка б завершила переведення всієї системи захисту на єдиний європейський рівень. Проте, досі існує думка, що під час кризи кредитоспроможність банків все одно буде залежати від надійності відповідної національної системи гарантування вкладів і від того, чи буде держава надавати їм максимальну підтримку. По-друге, бракує прогресу в транскордонній інтеграції банківського сектору до єдиної банківської системи ЄС, що зменшує потенціал для розподілу приватних ризиків на європейському банківському ринку.

Звернемося до сутності поняття «банківська система», щоб визначити про яку саме інтеграцію йдеться. Так, банківська система являє собою законодавчо

визначену, чітко структуровану та підпорядковану сукупність фінансових установ, які здійснюють банківську діяльність (надають банківські послуги) на постійній професійній основі та функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну замкнену структуру.

Самостійність банківської системи як економічної структури має подвійне спрямування: 1) відносно окремих банків, що виступають структурними елементами системи; 2) відносно інших систем вищого порядку (кредитна, фінансова, економічна), що паралельно функціонують в економіці країни.

Структура будь-якої банківської системи залежить від певних історичних, суспільно-економічних, правових, організаційних та навіть політичних умов, які визначають потребу системного впорядкування банківської діяльності.

Тому звернемося до цілей (функцій) банківської системи, серед яких можна виокремити такі: а) трансформація заощаджень в інвестиції (кредитні ресурси для інвестицій і поповнення оборотного капіталу), б) ефективна аллокація ресурсів (підвищення ефективності економіки при збереженні макроекономічної стабільності) [2], в) зміцнення економічного суверенітету (фінансова інфраструктура для проведення самостійної економічної політики), г) емісійна та стабілізаційна функції. Але завдяки саме трансформаційній функції банківська система створює умови для зростання суспільного багатства.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III [3], банківська система України складається з Національного банку України (НБУ) й інших банків, що створені й діють на території держави.

За архітектурою банківська система України дворівнева і кожний її структурний елемент має свої специфічні завдання та функції. Банком першого рівня банківської системи України є її Центробанк – Національний банк України, який як регулятор грошового ринку відповідає за рівень інфляції в країні, здійснює регулювання та контроль діяльності комерційних банків, є емісійним центром держави, нагромаджує міжнародні резерви країни. Оцінюючи сучасні завдання Національного банку України слід сказати, що відповідно до

Конституції України його головною метою та завданням було і залишається досягнення цінової і фінансової стабільності.

На другому рівні розташовані всі інші комерційні банки, в тому числі й державні, а також універсальні та спеціалізовані, і навіть філії іноземних банків.

Дворівневність банківської системи виявляється в тому, що, з одного боку, банки самостійні щодо НБУ і юридично йому не підпорядковані, тобто НБУ не є вищою інстанцією для банківської установи. З іншого – банки є піднаглядними НБУ, їх створення та діяльність безпосередньо залежать від нього. Фактично відносини між ними мають вертикальний характер, є владними і тому регулюються нормами публічного права (фінансового, адміністративного) [4].

Одним з кроків адаптації українського банківського законодавства до європейського є прийняття Закону України «Про платіжні послуги», що імплементує основні засади Другої платіжної директиви ЄС, що в майбутньому дасть змогу інтегрувати платіжну систему України із системою ЄС.

Крім цього, з 1 серпня 2022 року небанківські надавачі платіжних послуг (платіжні установи, установи електронних грошей, поштові оператори та деякі інші) мають право відкривати платіжні рахунки для користувачів відповідно до Постанови Правління Національного банку України «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків» [5]. Вони також можуть випускати платіжні картки та електронні гроші. Це нове регулювання платіжного ринку, яке розширює можливості небанківських фінансових установ. Проте, постає питання: «Чи ввійдуть такі небанківські фінансові установи до банківської системи України, надаючи окремі банківські послуги, та маючи своїм регулятором НБУ?».

Крім того, до 2025 року в Україні має повноцінно запрацювати система відкритого банкінгу (open banking) та впроваджені стандарти Другої платіжної директиви (PSD2). Банки вже зосередилися над доопрацюванням питань, пов'язаних з автентифікацією і максимальною ідентифікацією клієнта і платежу. Ще один важливий напрям інтеграції – це приєднання до Єдиної європейської платіжної зони (SEPA) до кінця 2024 року [6]. Доступ до європейських платіжних

систем пришвидшить розрахунки, зменшити витрати бізнесу і загалом спростить процедуру валютного контролю, якій в ЄС сьогодні практично не здійснюється, а натомість функціонує комплаєнс та фінмоніторинг [7].

Проте, український банківський сектор має свої особливості, серед яких необхідно звернути увагу на те, що банки де-факто стали виконувати функції контролюючих органів держави у якості її агентів. Оскільки в державі діє мораторій на податкові перевірки, то весь валютний контроль, а саме: повернення валютної виручки, перевірка оплати по імпорту, фінансовий моніторинг, робота із санкційними списками – все це здійснюють банки. Вони працюють з операціями не постфактум, як це робить податкова, а на випередження, що потребує великої кількості часу і ресурсів. Крім того, комерційні банки виконують особливу роль у наповненні бюджету та зменшенні «сірої» частини економіки.

Щодо тенденцій розвитку банківської системи в Україні за 2023 рік, то можна виділити зменшення кількості банків як результат діяльності НБУ як регулятора відповідно до європейських норм і стандартів.

Таким чином, бачимо, що процес євроінтеграції суттєво впливає на функціонування української банківської системи. А серед вагомих аспектів, що впливають на подальші зміни, можна виділити такі: 1) підвищення присутності іноземного капіталу, 2) впровадження європейського банківського законодавства та стандартів, 3) міжнародні підходи, що запроваджуються у національну банківську практику, зокрема щодо єдиного регулятора фінансового ринку, 4) сприяння розвитку банківського сектору шляхом створення передумов для підвищення конкурентоспроможності українських фінансових установ та їх співпраці з європейськими інституціями, 5) зміни в нагляді за банками (впроваджено новий підхід до нагляду за банками, що допомагає позбутися «токсичних» та неплатоспроможних банків).

Трансформація банківської системи України продовжується, а через те, що саме вона лежить в основі економічної системи країни і є сполучною ланкою між всіма суб'єктами економіки, то цьому необхідно приділити достатньо уваги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Andrea Enria. The integration of the EU banking sector and the challenges of global competition. European Central Bank, Banking Supervision. 2023. URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/interviews/date/2023/html/ssm.in230913~d990592ae3.en.html>.
2. Банківська система: навч. посібник / за ред. І.М. Мазур. Дніпро: Пороги, 2017. 444 с.
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
4. Орлюк О. П. Банківське право: Навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 47.
5. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків: Постанова Правління Національного банку України від 29.07.2022 року № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text>.
6. Європейська інтеграція. Національний Банк України. 2021. URL: <https://bank.gov.ua/en/about/international/euro-integration>.
7. Мудрий В. Виклики перед банківським сектором на шляху до євроінтеграції. Інтерфакс-Україна. 2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/947267.html>.

REFERENCES

1. Andrea Enria. The integration of the EU banking sector and the challenges of global competition. European Central Bank, Banking Supervision. 2023. URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/press/interviews/date/2023/html/ssm.in230913~d990592ae3.en.html>.
2. Bankivska systema: navch. posibnyk / za red. I.M. Mazur. Dnipro: Porohy, 2017. 444 s.
3. Pro banky i bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 7 hrudnia 2000 roku № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.

4. Orliuk O. P. Bankivske pravo: Navch. posibnyk. Kyiv: Yurinkom Inter, 2005. S. 47.

5. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok vidkryttia ta zakryttia rakhunkiv korystuvacham nadavachamy platizhnykh posluh z obsluhovuvannia rakhunkiv: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 29.07.2022 roku № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text>.

6. Yevropeiska intehratsiia. Natsionalnyi Bank Ukrainy. 2021. URL: <https://bank.gov.ua/en/about/international/euro-integration>.

7. Mudryi V. Vyklyky pered bankivskym sektorom na shliakhu do yevrointehratsii. Interfaks-Ukraina. 2023. <https://interfax.com.ua/news/blog/947267.html>.